

Edyta STĘPCZAK*

 <https://orcid.org/0000-0003-4903-0705>

GŁÓWNE WYZWANIA DLA OCHRONY PRAW CZŁOWIEKA W NEPALU ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNieniem PRAW KOBIET, DZIECI, „NIEDOTYKALNYCH” ORAZ MARGINALIZOWANYCH GRUP ETNICZNYCH

Abstrakt

Przedmiot badań: Nepal jest przykładem kraju, w którym istnieje aparat prawny z narzędziami w postaci przepisów z zakresu ochrony praw człowieka oraz organami kontroli tych praw, a mimo to ich przestrzeganie pozostaje sporym wyzwaniem. Zaś przyczyny tego stanu rzeczy nie były jak dotąd dostatecznie eksplorowane.

Cel badawczy: Celem tego artykułu jest zidentyfikowanie przyczyn słabości ochrony praw człowieka w Nepalu.

Metoda badawcza: Dane zostały pozyskane dzięki zastosowaniu takich metod i technik, jak studia literaturowe, analiza treści oraz wywiady eksperckie i pogłębione, przeprowadzone w Nepalu z prawnikami specjalizującymi się w prawach człowieka, pracownikami organizacji pozarządowych działających na rzecz praw człowieka oraz prominentnymi aktywistami na tym polu, podczas badań terenowych m.in. w ramach grantu na badania naukowe.

Wyniki: Przeprowadzone badania zaowocowały następującymi wnioskami. Powodem, dla którego istnienie odpowiedniego aparatu prawnego, narzędzi w postaci przepisów i organów kontroli nie gwarantuje przestrzegania praw człowieka jest fakt, iż w zbiorowej świadomości Nepalczyków lokalne wartości, normy kulturowe, tradycje, nakazy religijne oraz obyczaje, wiele z nich będących w sprzeczności z prawami człowieka, pozostają nadrzędne wobec tychże praw.

Patriarchalne wartości i zwyczaje zakorzenione w hinduizmie uniemożliwiają kobietom egzekwowanie przysługujących im praw, zaś tradycje i przekonania sprzed kilku tysięcy lat nadal wykluczają całe grupy społeczne, odmawiając im prawa do godności i pełnego uczestnictwa w życiu publicznym. Zaś brak woli politycznej i niesprawne instytucje dodatkowo utrudniają przestrzeganie praw człowieka w tym kraju.

Wśród rekomendacji co do sposobów zwiększenia ochrony praw człowieka w Nepalu znajdują się m.in.: zwiększenie świadomości urzędników w zakresie obowiązujących praw, zwiększenie

* Mgr, studentka III roku studiów doktoranckich, Uniwersytet Wrocławski, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Stosunków Międzynarodowych; e-mail: edyta.stepczak@uwr.edu.pl

zatrudnienia kobiet w administracji państwowej, zwiększenie reprezentacji w życiu publicznym członków wszystkich kast i grup etnicznych czy wspieranie aktywistów walczących przeciwko łamaniu praw człowieka.

Słowa kluczowe: prawa człowieka, Nepal, system kastowy, mniejszości etniczne, prawa kobiet, prawa dziecka.

1. Wstęp

Leżący w Azji Południowej Nepal jest krajem wieloetnicznym, wielorasowym, wielokulturowym, wielojęzycznym i wielowyznaniowym. Jego niemal 30-milionowa populacja posługuje się 123 językami i dialektami, jest podzielona na 125 kast i grup etnicznych i wyznaje m.in. hinduizm, buddyzm, chrześcijaństwo, kirat, prakriti i bon¹.

Nepal ery Ranów, dynastii dziedzicznych premierów, był państwem feudalnym. Ranowie uważali się za właścicieli wszelkich zasobów, traktując kraj jak prywatny folwark. Obywatele mieli wyłącznie obowiązki, nie prawa, z nielicznymi wyjątkami osób spoza rodu, które w zamian za swoje usługi dla dworu korzystały z określonych przywilejów².

Pierwszy powszechnie obowiązujący kodeks praw, Muluki Ain, wprowadził premier Jung Bahadur Rana w 1854 r.³ Zalegalizował on nierówności i hierarchiczny podział społeczeństwa oraz wzmocnił system kastowy z nadrzędną pozycją najwyższej kasty, braminów, tradycyjnie kapłanów⁴.

Ranowie stali ponad prawem, podczas gdy reszta obywateli była nierówna wobec prawa. Za to samo przestępstwo groziły różne kary, w zależności od przynależności kastowej. Podczas gdy braminom i czetrim za kazirodztwo groziło pozbawienie wolności, dalitom, czyli tzw. niedotykalnym, kara śmierci⁵.

W najnowszej historii Nepalu, z punktu widzenia praw obywatelskich najbardziej dotkliwym był okres zapoczątkowany przez króla Mahendrę Bir Bikram Shaha, który w 1960 r. dokonał zamachu stanu: rozwiązał parlament i gabinet,

¹ P. Sharma, *Some Aspects of Nepal's Social Demography. Census 2011 Update*, Himal Books, Kathmandu 2014.

² D. Bahadur Bista, *Fatalism and Development: Nepal's Struggle for Modernization*, Orient Longman, Kolkata 1991, s. 27; S. Shakya, *Unleashing Nepal*, Penguin Random House India, 2009, s. 24.

³ S. Shakya, *Unleashing the Vajra. Nepal's Journey Between India and China*, Penguin Random House, India 2019, s. 37.

⁴ M. Lawoti, A. Guneratne (red.), *Ethnicity, Inequality, and Politics in Nepal*, Himal Books, Kathmandu 2010, s. 100.

⁵ Aahuti, *Varna System and Class Struggle in Nepal*, SAMATA Foundation, Lalitpur 2014, s. 83.

zdelegalizował partie polityczne, uwięził premiera i innych polityków, zakazał zrzeszania się i objął władzę bezpośrednią. Wprowadził bezpartyjny system *pań-czajatu*, który, kontynuowany przez syna Mahendy, Birendrę, przetrwał do 1990 r.⁶

Ostatni król Nepalu, Gyanendra, także przeszedł do historii jako autorytarny władca. W latach 2002–2005 kilkakrotnie odwołał premierów ze stanowiska i dwukrotnie sprawował władzę bezpośrednią, zawieszając wszystkie wolności obywatelskie⁷.

Zasadnicze znaczenie dla kształtowania się w Nepalu warunków przychylnych prawom człowieka miały dwa ruchy ludowe (nep. Jana Andolan) z 1990 oraz 2006 r.⁸ W efekcie pierwszego z nich przywrócono system wielopartyjny w ramach monarchii konstytucyjnej oraz fundamentalne prawa i swobody. A marginalizowane grupy etniczne, kasty, mniejszości wyznaniowe, a także kobiety zyskały świadomość swoich praw. Odrodziło się społeczeństwo obywatelskie, a odzyskane prawo do zrzeszania się zaowocowało lawinowym wzrostem organizacji, stowarzyszeń, fundacji, partii i związków zawodowych, na skalę bez precedensu w historii kraju⁹.

Wojna domowa (1996–2006)¹⁰ toczona między siłami rządowymi a rebeliantami maoistowskimi przyczyniła się do wzrostu zainteresowania polityką tożsamości i praw mniejszości, gdyż partyzanci podnosili problem wykluczenia – powszechny w Nepalu, lecz ignorowany. Kwestia dyskryminacji kastowej, etnicznej i płciowej oraz potrzeba społecznej integracji przedostały się wówczas z nową siłą do publicznego dyskursu¹¹.

W efekcie drugiego ruchu ludowego z 2006 r. doszło do zmiany reżimu. W 2008 r. Nepalczycy obalili monarchię, proklamowali swój kraj republiką i państwem świeckim¹². Nowe ramy systemowe wzbudziły nadzieje na „nowy Nepal” oraz społeczną zmianę, zwłaszcza wśród marginalizowanych dotąd społeczności¹³.

⁶ **M. Shaky**, *Death of an Industry. The Cultural Politics of Garment Manufacturing during the Maoist Revolution in Nepal*, Cambridge University Press, Cambridge 2018, s. 19; **K.M. Dixit**, *Peace Politics of Nepal. An Opinion from Within*, Himal Books, Kathmandu 2011, s. 5.

⁷ **K.M. Dixit**, *Peace Politics of Nepal...*, s. 89.

⁸ *Ibidem*, s. 122.

⁹ **J. Pfaff-Czarnecka**, **K. Stokke**, **M.D. Manandhar** (red.), *Identity and Society. Social Exclusion and Inclusion in Nepal*, Mandala Book Point, Kathmandu 2009, s. 18.

¹⁰ **K.M. Dixit**, *Peace Politics of Nepal...*, s. 30–35.

¹¹ **M. Lawoti**, **A. Guneratne** (red.), *Ethnicity, Inequality...*, s. 13.

¹² **P. Subedi**, *Nepali Women at the Crossroads*, P. Subedi, T. Subedi, Kathmandu 2010, s. 129.

¹³ **N.N. Panday**, *New Nepal. The Fault Lines*, SAGE Publications, India 2010, s. 143.

W Nepalu istnieją przepisy z zakresu ochrony praw człowieka. Głównym ich gwarantem w nepalskim prawie jest konstytucja. Ustawa zasadnicza z 1990 r. zapewniała *podstawowe prawa człowieka każdemu obywatelowi bez względu na kastę, klasę, płeć, wyznanie, rasę, pochodzenie etniczne czy ideologię*¹⁴. Zaś preambuła do obowiązującej konstytucji z 2015 r. mówi o promowaniu jedności w różnorodności w tym wielokastowym, wielojęzycznym i wielokulturowym kraju, jakim jest Nepal, oraz o położeniu kresu dyskryminacji związanej z klasą, kastą, regionem, językiem, religią i płcią¹⁵. Nepal jest też sygnatariuszem kluczowych umów międzynarodowych w zakresie ochrony praw człowieka i dokumentów specjalnych Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka¹⁶. W 1990 r. ratyfikował Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych¹⁷ oraz Konwencję o Prawach Dziecka¹⁸. Zaś w 1991 r. ratyfikował Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych¹⁹ oraz Konwencję w sprawie Zakazu Stosowania Tortur²⁰.

Funkcjonują tam również organy kontroli, takie jak Krajowa Komisja Praw Człowieka powołana w 2000 r. na podstawie ustawy o komisji ds. praw człowieka z 1997 r., aby *nadzorować łamanie praw człowieka w Nepalu*²¹, a także liczne organizacje pozarządowe monitorujące sytuację w kraju w tym zakresie i udzielające pomocy prawnej. Mimo to prawa człowieka są w Nepalu często łamane.

Celem tego artykułu jest zidentyfikowanie przyczyn, dla których prawa różnych grup społecznych nie są w Nepalu przestrzegane.

Dane zostały pozyskane za pomocą takich metod i technik, jak studia literaturowe, analiza treści oraz wywiady eksperckie i pogłębione, przeprowadzone w Nepalu z prawnikami specjalizującymi się w prawach człowieka, pracownikami organizacji pozarządowych działających na rzecz praw człowieka oraz prominentnymi aktywistami, podczas badań terenowych w ramach grantu na badania naukowe.

¹⁴ https://constitutionnet.org/sites/default/files/1990_constitution_english.pdf; stan na 1.02.2021 r.

¹⁵ https://www.constituteproject.org/constitution/Nepal_2015.pdf; stan na 6.07.2021 r.

¹⁶ https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf; stan na 18.08.2021 r.

¹⁷ <https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/Miedzynarodowy-Pakt-Praw-gosp-spol-kult.pdf>; stan na 18.08.2021 r.

¹⁸ <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19911200526/O/D19910526.pdf>; stan na 18.08.2021 r.

¹⁹ https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/Miedzynarodowy_Pakt_Praw_Obywatelskich_i_Politycznych.pdf; stan na 18.08.2021 r.

²⁰ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=122&Lang=EN; stan na 7.02.2021 r.

²¹ <https://nepal.gov.np:8443/NationalPortal/view-page?id=19>; stan na 5.02.2021 r.

2. Przyczyny słabości przestrzegania praw człowieka w Nepalu

Badając przyczyny łamania praw człowieka w Nepalu, w niniejszym artykule skupiono się na prawach następujących grup społecznych: kobiet, dzieci, marginalizowanych grup etnicznych oraz dalitów. Są wśród nich zarówno przyczyny formalne, wynikające z przepisów prawnych czy działalności instytucji państwowych, jak i nieformalne: niepisane reguły kulturowe, obyczaje, tradycje i praktyki religijne.

2.1. Wyzwania dla ochrony praw kobiet

Najbardziej jaskrawe przykłady łamania praw człowieka w Nepalu, do których dochodzi mimo istniejących przepisów w tym zakresie, dotyczą m.in. kobiet.

Artykuł 11 konstytucji z 1990 r. gwarantował równość obywateli wobec prawa²². Nepal ratyfikował też w 1991 r. Konwencję w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (CEDAW). Obowiązująca konstytucja z 2015 r. odnosi się do praw kobiet w sześciu punktach artykułu 38, mówiąc m.in. o tym, że *kobiety mają prawo do specjalnych szans w sferze edukacji, zdrowia, zatrudnienia i zabezpieczenia społecznego na podstawie pozytywnej dyskryminacji*²³.

Ustawa o pracy z 2017 r. zakazuje dyskryminacji płacowej ze względu na płeć, zaś ustawa o bezpiecznym macierzyństwie i prawach do zdrowia reprodukcyjnego z 2018 r. zawiera przepisy mające na celu ochronę zdrowia reprodukcyjnego i praw kobiet, dziewcząt, nastolatków i noworodków oraz zapewnia dostęp do wysokiej jakości usług opieki zdrowotnej²⁴.

Poniższe przykłady ilustrują, jak na przestrzeni dekad przebiegała ewolucja praw kobiet w niektórych dziedzinach:

Do 2002 r. Nepalka miała prawo do spadku po zmarłym mężu pod warunkiem, iż w momencie jego śmierci byli małżeństwem przez 15 lat lub dłużej. 11 poprawka do kodeksu praw (*Country Code*) z 2002 r. znosiła to ograniczenie, uznając bezwarunkowe prawo wdów do dziedziczenia majątku po mężu²⁵.

Na mocy tej poprawki zalegalizowano również ponowne zamążpójście wdów, a także aborcję do 12 tygodni na żądanie kobiety, do 18 tygodni

²² https://constitutionnet.org/sites/default/files/1990_constitution_english.pdf; stan na 1.02.2021 r.

²³ https://www.constituteproject.org/constitution/Nepal_2015.pdf; stan na 7.07.2021 r.

²⁴ <https://asiapacific.unwomen.org/-/media/field%20office%20eseasia/docs/publications/2020/03/np-mapping-progress-on-womens-rights.pdf?la=en&vs=4936>; stan na 13.07.2021 r.

²⁵ P. Subedi, *Nepali Women...*, s. 51.

w przypadku gwałtu czy kazirodztwa oraz w każdym momencie ciąży w przypadku zagrożenia życia matki lub wad płodu²⁶.

Kodeks cywilny z 1963 r. zezwalał kobietom na dziedziczenie spadku po rodzicach tylko pod warunkiem, że były niezamężne i ukończyły 35 lat. Jeśli wyszły za mąż po odziedziczeniu spadku, automatycznie traciły do niego prawo. Wspomniana 11 poprawka do kodeksu cywilnego z 2002 r. przyznawała kobietom pełne prawo do dziedziczenia spadku po rodzicach, na równi z synami²⁷.

W 2009 r. przyjęto ustawę o przemoc domowej, wcześniej uznawanej za sprawę rodzinną, w którą państwo nie ingeruje, nie za przestępstwo²⁸.

W odniesieniu do obywatelstwa w Nepalu obowiązuje prawo krwi, *ius sanguinis*. Nie dotyczyło ono jednak obojga rodziców, a było ograniczone do ojca, matka nie mogła przekazać dziecku obywatelstwa. Potomstwo niezamężnej kobiety (dzieci poczęte w rezultacie gwałtów, prostytucji i w innych przypadkach, w których nie sposób zidentyfikować ojca) było zatem skazane na status bezpaństwowca. Wnioski tego rodzaju były odrzucane przez Sąd Najwyższy, który uzasadniał swoje decyzje następująco: „Przyznanie obywatelstwa dziecku poprzez niezamężną kobietę byłoby w sprzeczności z narodową dumą i konwencjami Nepalu”²⁹.

Zgodnie z konstytucją z 1990 r. dzieci mogły uzyskać obywatelstwo tylko poprzez ojca. Na mocy ustawy o obywatelstwie z 2006 r. mogło być ono nadawane dzieciom poprzez matkę, jeśli ojciec był nieobecny lub nieznan³⁰. Konstytucja z 2015 r. także nie przyniosła satysfakcjonujących dla kobiet i aktywistów zmian. W jej myśl obywatelstwo nepalskie można uzyskać poprzez pochodzenie przekazane potomstwu przez matkę lub ojca albo przez naturalizację (jeśli aplikujący potrafi czytać i pisać w którymś z języków będących w użyciu na terenie Nepalu, posiada własności lub jest stałym rezydentem). O ile potomstwo Nepalczyka z cudzoziemką naturalizacji nie wymaga, dziecko ojca-cudzoziemca i matki-Nepalki jest tym obowiązkiem objęte. Ponadto, aby dziecko samotnej Nepalki uzyskało obywatelstwo, musi urodzić się w Nepalu. Jeśli więc kobieta – migrantka zarobkowa lub ofiara handlu ludźmi sprzedana

²⁶ I. Majupuria, *Nepalese Women. Status and Role. Gender Approach*, Rohit Kumar, Kathmandu 2007, s. 241.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ P. Subedi, *Nepali Women...*, s. 59.

²⁹ Cyt. za dziennikiem Annapurna Post, lipiec 2005.

³⁰ <http://www.lawcommission.gov.np/en/wp-content/uploads/2018/09/nepal-citizenship-rules-2063-2006.pdf>; stan na 8.02.2021 r.

do innego kraju – urodziła tam dziecko, po jej powrocie do Nepalu nie będzie ono miało prawa do obywatelstwa³¹.

„Brak obywatelstwa to rodzaj przemocy” – twierdzi Benu Maya Gurung, koordynatorka programowa Alliance Against Trafficking in Women & Children in Nepal, AATWIN (Sojusz przeciwko handlowi kobietami i dziećmi w Nepalu). „Bezpaństwowiec, bez względu na płeć, jest ofiarą dyskryminacji na wielu polach. Prawodawcy nie rozumieją, że ten problem dotyka nie tylko kobiet, ale i mężczyzn. Jeśli kobieta nie może przekazać obywatelstwa synowi, ten będzie w równym stopniu poszkodowany co córka. Bez dokumentu poświadczającego obywatelstwo nie może starać się o pracę w administracji państwowej, otworzyć rachunku bankowego, wziąć pożyczki, kupić własności itd.”³²

Ponadto, mamy tu do czynienia z sytuacją, w której poszczególne artykuły konstytucji są sprzeczne względem siebie: podczas gdy artykuł 18 mówi, iż wszyscy obywatele są równi wobec prawa, artykuł 11, regulujący kwestie obywatelstwa opisane powyżej, tej zasadzie zaprzecza, gdyż dyskryminuje kobiety. Podobnie w przypadku ustawy zasadniczej z 1990: podczas gdy jeden artykuł mówił o równości wszystkich obywateli wobec prawa, zgodnie z innym dzieci mogły uzyskać obywatelstwo tylko poprzez ojca.

W maju 2021 r. prezydent Nepalu, Bidya Devi Bhandari, wydała rozporządzenie w sprawie zmian w ustawie o obywatelstwie. Zgodnie z nim dzieci, których matki są obywatelkami Nepalu, miałyby otrzymać obywatelstwo Nepalu, nawet jeśli nie można ustalić tożsamości ich ojców³³. Rozporządzenie oczekuje na głosowanie w parlamencie.

Mimo iż w zakresie ochrony prawnej Nepalek na przestrzeni lat dokonały się zasadnicze postępy, nierówność płci utrzymuje się na wysokim poziomie, na co wskazuje m.in. Indeks Nierówności Płci (Gender Inequality Index), który w 2018 r. umieścił Nepal na 115 pozycji wśród 162 krajów³⁴ oraz Globalny Wskaźnik Różnicy Płci (Global Gender Gap Index), według którego w 2019 r. Nepal zajął 101 miejsce na 153 poddanych analizie³⁵.

³¹ https://www.constituteproject.org/constitution/Nepal_2015.pdf; stan na 17.01.2021 r.

³² Wywiad ekspercki z Benu Mayą Gurung, koordynatorką programową Alliance Against Trafficking in Women & Children in Nepal, AATWIN (Sojusz przeciwko handlowi kobietami i dziećmi w Nepalu), październik 2019 r., siedziba AATWIN, Kathmandu, Nepal.

³³ https://www.business-standard.com/article/international/bidya-devi-bhandari-issues-ordinance-to-amend-nepali-citizenship-act-121052400160_1.html; stan na 12.07.2021 r.

³⁴ <https://asiapacific.unwomen.org/-/media/field%20office%20eseasia/docs/publications/2020/03/np-mapping-progress-on-womens-rights.pdf?la=en&vs=4936>; stan na 13.07.2021 r.

³⁵ https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/WEF_GGGR_2020.pdf; stan na 13.07.2021 r.

Szacuje się, że większość Nepalek cierpi z powodu jakiejś formy przemocy: psychicznej, fizycznej, ekonomicznej, kulturowej, seksualnej³⁶. Sprawcami tej przemocy są najczęściej członkowie najbliższego otoczenia: mąż, rodzice, teściowie oraz państwo, przez nadal w niektórych sferach dyskryminujące kobiety prawa oraz poprzez aparat biurokratyczny. Prawodawcami w Nepalu są w większości (a do niedawna byli nimi wyłącznie) mężczyźni pozostający pod przemożnym wpływem patriarchalnych wartości, którzy prawo kobiet do rozwodu, aborcji lub majątku postrzegali jako „zagrożenie dla społecznego ładu i harmonii” i blokowali ich przyjęcie.

Za egzekwowanie istniejących przepisów prawnych, chroniących kobiety, odpowiadają z kolei urzędnicy, także w większości mężczyźni, wywodzący się z najwyższych kast, bramin i czetri. Ta najbardziej konserwatywna część społeczeństwa uważa się za strażników tradycji, w wielu formach sprzecznej z prawami człowieka, i to od ich upodobania zależy, czy zastosują się do obowiązujących przepisów, czy też nie.

Jednakże pod wpływem wartości, m.in. patriarchalnych, wyznawanych przez najwyższe kasty, pozostaje nie tylko sektor państwowy, a wszystkie środowiska, także prywatne instytucje oraz biznes. Otwarcie rachunku w banku czy dostęp do kredytów to usługi, które bywają niedostępne dla kobiet, bo nadal zdarza się, iż pracownik, mężczyzna, wymaga od nich pisemnej zgody męża lub ojca, odbierając im tym samym sprawczość, fundamentalne prawo do samostanowienia. Nawet w szeregach aktywistów na rzecz ochrony praw człowieka, wśród męskich działaczy, są tacy, którzy ze względu na patriarchalne uprzedzenia ignorują prawa kobiet, odsuwając je na dalsze tory³⁷.

Ogromną rolę w systemowej opresji wobec kobiet w tym kraju odegrał hinduizm³⁸. Część uczonych uważa, że święte pisma hinduizmu, Wedy i Purany, były względnie liberalne wobec kobiet. W rzeczywistości były one w tej materii ambiwalentne, gdyż gloryfikowały i zarazem deprecjonowały kobiety. Ale to dopiero tendencyjna i jednoznaczna interpretacja tych pism, jakiej dokonali kapłani, bramini, świadome skupienie się na degradujących kobietę przymiotach jako rzekomo słabej, gorszej, nieczystej i niegodnej, przypieczętowało pozycję Nepalek w społeczeństwie³⁹. Ta interpretacja świętych pism zainspirowała z kolei pisma świeckie – literaturę, poezję, ludowe porzekadła: „Kobieta z natury jest podstępna i nachalna, to głupi i chciwy kłamca. Jest nieczysta i okrutna”.

³⁶ *Ibidem*, s. 57; **I. Majupuria**, *Nepalese Women. Status and Role...*, s. 736.

³⁷ **P. Subedi**, *Nepali Women...*, s. 53.

³⁸ **P. Subedi**, *Nepali Women Rising*, Prativa Subedi, Kathmandu 1997, s. 2.

³⁹ **I. Majupuria**, *Nepalese Women. Status and Role...*, s. 322.

Fragment wiersza z hinduskiej literatury pt. *Ram Charit Manas* mówi: „Bębny i idioci/Niedotykalni, zwierzęta/I kobiety nadają się/Tylko do bicia”. W eposie *Mahabharata* czytamy, że „wykluczeni z uczestnictwa w audiencji u króla są karły, garbaci, niewidomi, kulawi, idioci i kobiety”, zostały one zatem włączone do kategorii ludzi fizycznie lub mentalnie upośledzonych. Poeta Bhani Bhakta Acharya mówi, że nie ma większego obowiązku religijnego dla żony, niż służenie mężowi⁴⁰.

Ów wizerunek kobiet, przekazywany z pokolenia na pokolenie, upowszechnił się i znormalizował, usprawiedliwiając wszelkie formy przemocy wobec nich.

Konstytucja z 1959 r. nie poruszała kwestii religii. Artykuł 3 konstytucji z 1962 r. nadawał Nepalowi status królestwa hinduistycznego⁴¹, co konstytucja z 1990 r.⁴² utrzymała w mocy. Natomiast w myśl art. 4 konstytucji tymczasowej z 2007 r. Nepal formalnie jest państwem świeckim⁴³. Mimo to silne wpływy dominującej religii, hinduizmu, który wyznaje 81% Nepalczyków⁴⁴, są w tym kraju nadal widoczne w każdej dziedzinie życia publicznego.

Jednym z praktycznych przykładów wpływu religii na pozycję kobiety w społeczeństwie jest preferencja posiadania syna. Przemozna pozycja syna w rodzinie, a co za tym idzie pragnienie posiadania go, ma związek z rolą, jaką ma on do odegrania w życiu swoich rodziców; z zakotwiczeniem w hinduizmie przeświadczeniem, iż tylko męski potomek może zapewnić rodzicom dostanie się po śmierci do nieba. To na nim spoczywa obowiązek dopełnienia rytuałów pośmiertnych, które są warunkiem pomyślnego przejścia duszy do innego świata. Syn zapewnia też rodzinie prestiż w oczach społeczeństwa, gdyż jest dowodem, iż ta dostała łaski bogów – córka nie ma takiej władzy. Ponadto, zgodnie z tradycją wielopokoleniowych rodzin, po ślubie to syn zostaje w domu rodzinnym i opiekuje się rodzicami, na starość będąc ich jedynym zabezpieczeniem (powszechny system emerytur wprowadzono w Nepalu zaledwie w 2018 r., wcześniej tego typu świadczenia zarezerwowane były dla pracowników sektora publicznego). Syn to zatem inwestycja rodziców w przyszłość zarówno jak

⁴⁰ P. Subedi, *Nepali Women Rising...*, s. 2–5.

⁴¹ <https://constitutionnet.org/sites/default/files/Constitution%201962.pdf>; stan na 1.02.2021 r.

⁴² https://constitutionnet.org/sites/default/files/1990_constitution_english.pdf; stan na 1.02.2021 r.

⁴³ <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/np/np006en.pdf>; stan na 1.02.2021 r.

⁴⁴ P. Sharma, *Some Aspects of Nepal's Social Demography. Census 2011 Update*, Himal Books, Kathmandu 2014, s. 40.

chodzi o życie doczesne, jak i wieczne⁴⁵. Kobieta zyskuje szacunek w rodzinie i społeczności dopiero, kiedy pocznie syna⁴⁶. Ponieważ po wyjściu za mąż córka opuści dom rodzinny, dla jej rodziców jest niczym „stracona inwestycja”⁴⁷.

To z powodu takich przekonań kobiety od dnia narodzin traktuje się gorzej od mężczyzn w każdym aspekcie życia, nawet tym najbardziej elementarnym, tj. jak chodzi o wyżywienie⁴⁸. Dawniej, szczególnie w uboższych rodzinach, istniał zwyczaj karmienia córek dopiero po nakarmieniu synów. Ale do dziś wskaźnik niedożywienia dzieci jest większy wśród dziewczynek niż wśród chłopców⁴⁹.

Z podobną dyskryminacją mamy do czynienia, jeśli chodzi o dostęp córek do edukacji⁵⁰. Zgodnie z artykułem 31 konstytucji z 2015 r., *każdy obywatel ma prawo do obowiązkowej i bezpłatnej nauki na poziomie podstawowym oraz bezpłatnej nauki do poziomu średniego*⁵¹. Jednakże obyczaj mówi, że żadna Nepalka nie powinna być lepiej wykształcona od swojego męża. Wyedukowane kobiety nierzadko mają trudności w znalezieniu partnera, bo uważa się je za niełatwe we współżyciu, gdyż jako niezależnie myślące są trudne do kontrolowania. Ideałem Nepalki jest osoba spokojliwa i posłuszna, a więc niekwestionująca *status quo* i niesprawiająca problemów otoczeniu. Ponadto nadal w wielu nepalskich domach uważa się, że wszystkiego, co kobiecie potrzebne do życia, tj. umiejętności prowadzenia domu, nabędzie od swojej matki, która także nie chodziła do szkoły, a przejęła tę wiedzę od swojej matki. Formalną edukację dziewcząt postrzega się zatem jako zbędny wydatek. Edukacja syna to natomiast pożądaną atut, który winduje jego pozycję na matrymonialnej giełdzie i umożliwia jego rodzicom domaganie się wyższego posagu od rodziców panny młodej⁵².

⁴⁵ **M.M. Cameron**, *On the Edge of the Auspicious. Gender and Caste in Nepal*, Mandala Publications, Kathmandu 2005; **L. Bennett**, *Dangerous Wives and Sacred Sisters: Social and Symbolic Roles of High-caste Women in Nepal*, Columbia University Press, New York 1982.

⁴⁶ **P. Subedi**, *Nepali Women...*, s. 117.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 61.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ <https://thehimalayantimes.com/nepal/malnutrition-afflicts-girls-boys>; stan na 11.02.2021 r.; **I. Majupuria**, *Nepalese Women. Status and Role...*, s. 492.

⁵⁰ **P. Subedi**, *Nepali Women Rising...*, s. 58.

⁵¹ https://www.constituteproject.org/constitution/Nepal_2015.pdf; stan na 6.07.2021 r.

⁵² Wywiad ekspercki z Pratiwą Subedi, aktywistą na rzecz praw kobiet, założycielką organizacji Women Awareness Center Nepal (Nepalskie Centrum Świadomości Kobiet), maj 2014 r., siedziba WACN, Kathmandu, Nepal.

Głośną w Nepalu batalię na polu praw dziewczynek do edukacji stoczyła Pundevi Maharjan, prawniczka specjalizująca się w prawach człowieka. Dotyczyła ona kultu tzw. żywej bogini Kumari, dziewczynki czczonej jako wcielenie bogini Taledżu. Kumari jest wybierana spośród kilkuletnich członkiń rodu Shakya i sprawuje urząd do czasu osiągnięcia dojrzałości płciowej. Mieszka z opiekunami w siedzibie, którą zwykła opuszczać tylko kilka razy w roku, podczas religijnych festiwali i świąt, aby uświetnić swoją obecnością te uroczystości⁵³, resztę czasu spędzając na wypełnianiu swoich obowiązków: przyjmowaniu wiernych na audiencji i uczestniczeniu w śladowych zajęciach lekcyjnych z prywatnym nauczycielem. Pundevi Maharjan zwróciła uwagę na niekompatybilność niektórych aspektów tej tradycji z prawami człowieka i zaapelowała w 2006 r. o zreformowanie kultu Kumari, twierdząc, iż tradycja ta w ówczesnej formie odmawiała prawa małym dziewczynkom do normalnego dzieciństwa, swobodnego poruszania się i przebywania z bliskimi w naturalnym rodzinnym środowisku, a przede wszystkim do edukacji. Innymi słowy, gwałciła ich prawa jako dzieci w imię kultury.

W 2008 r. Sąd Najwyższy przychylił się do wniosku Maharjan i przyznał Kumarim prawo do uczęszczania do szkoły i do swobodnego poruszania się. Stanowiło to przełomowe pod wieloma względami zwycięstwo w tym religijnym, przywiązanim do tradycji i z gruntu kolektywnym społeczeństwie. Orzeczenie wysłało bowiem sygnał, iż wierność tradycji, czym tłumaczy się w tym kraju wiele form łamania praw człowieka, nie jest argumentem wystarczającej wagi. I że prawa społeczności do kultywowania tradycji w jej oryginalnym kształcie nie mogą być nadrzędne wobec indywidualnego prawa dziecka do edukacji i swobody poruszania się⁵⁴.

Status wdowy to kolejny przykład związku między religijnymi nakazami a łamaniem praw człowieka. „W kulturze hinduizmu wdowa jest pogrzebana za życia”⁵⁵, uważa się, że przynosi nieszczęście; postrzega się ją jako zły omen, zwiastun tragedii. Traktuje jak niechcianego gościa podczas religijnych ceremonii oraz takich uroczystości jak ślub czy zaręczyny. Eliminuje się ją tym samym z życia towarzyskiego i obrzędowego rodziny⁵⁶. Wdowy są często obwiniane za śmierć męża bez względu na to, co było rzeczywistą przyczyną jego zgonu⁵⁷.

⁵³ I. Majupuria, *Nepalese Women. Status and Role...*, s. 119–121.

⁵⁴ Wywiad ekspercki z prawniczką specjalizującą się w prawach człowieka, Pundevi Maharjan, kwiecień 2014 r., Patan, Nepal.

⁵⁵ I. Majupuria, *Nepalese Women. Status and Role...*, s. 354.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 359.

⁵⁷ *Ibidem*.

Obowiązuje je również wymagająca etykieta: do końca życia powinny przestrzegać surowej diety i zachowywać purytański wizerunek: unikać noszenia kolorowych strojów, ozdób, biżuterii⁵⁸. Liczbowo wdowy przewyższają wdowców, co ma związek z tym, iż wdowiec może z łatwością ponownie się ożenić, nie napotykając społecznego sprzeciwu. Wdowiec obecne prawo nie zabrania ponownego zamążpójścia, ale robi to obyczaj⁵⁹.

Innym zwyczajem, mającym korzenie w świętych księgach hinduizmu, jest praktyka *chhaupadi*, czyli izolowanie kobiet i dziewcząt podczas miesiączki. W gęsto zabudowanych miastach ograniczenia dla kobiet w czasie menstruacji dotyczą przestrzeni domowej i obejmują np. zakaz wstępu do kuchni i pomieszczenia przeznaczonego dla religijnych rytuałów, uczestnictwa w życiu towarzyskim rodziny itp. Z kolei na terenach wiejskich kobiety są zmuszane do pozostania w szałasach dla zwierząt lub innych pomieszczeniach gospodarczych pozbawionych godziwych warunków higienicznych, urządzeń sanitarnych i ogrzewania. To przymusowe odosobnienie kończy się dla wielu kobiet śmiercią – padają ofiarami ataków dzikich zwierząt, umierają w wyniku zacażenia, kiedy w zimowe noce rozpalają wewnątrz ognisko, aby się ogrzać. Są też narażone na gwałty, bo w samotności ich bezbronność jest znacznie większa.

Zwyczaj ten sprzeniewierza się co najmniej dwóm artykułom obowiązującej konstytucji z 2015 r.: zgodnie z artykułem 16 każdy człowiek ma prawo do godnego życia⁶⁰, tymczasem izolowanie kobiet na podstawie ich rzekomej nieczystości urąga ich poczuciu godności. Ponadto przymusowe odosobnienie ogranicza ich wolność osobistą, mimo iż artykuł 17 konstytucji jasno stanowi, iż *poza przypadkami przewidzianymi w prawie, żadna osoba nie może być pozbawiona wolności osobistej*⁶¹. W 2005 r. Sąd Najwyższy zabronił tej praktyki, ale nie przewidział żadnych kar za niestosowanie się do zakazu. Dopiero w 2017 r. wprowadzono karę więzienia i/lub finansową dla tych członków rodziny, którzy zmuszają kobietę do menstruacyjnej izolacji poza domem. Mimo to szacuje się, iż 19% Nepalek jest ofiarami tej praktyki, a w niektórych regionach kraju nawet 50% kobiet⁶².

Wiele Nepalek jest ubezwłasnowolnionych, zwłaszcza te pochodzące z najwyższych kast. Decyzje podejmują za nie najpierw rodzice i bracia, a potem

⁵⁸ *Ibidem*, s. 357.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 356.

⁶⁰ https://www.constituteproject.org/constitution/Nepal_2015.pdf; stan na 6.07.2021 r.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² <https://2009-2017.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2015/sca/252971.htm>; stan na 30.01.2021 r.

mąż i teściowie⁶³. I nie chodzi tylko o najistotniejsze kwestie jak wybór partnera czy drogi życiowej, ale także o tak błahe zdawałoby się sprawy jak wyjście samej z domu. Nepalki rzadko dysponują zarobionymi przez siebie pieniędzmi. Nie mają też wpływu na planowanie rodziny – na to, kiedy i ile razy zajdą w ciążę. Wiele rodzi tak długo, aż pojawi się upragniony syn.

Powodem, dla którego z opresją spotykają się głównie kobiety należące do tzw. wysokich kast, braminów i czetrich, jest fakt, iż to właśnie ich przedstawiciele orientują się w życiu na kategorii rytualnej czystości, honoru i prestiżu społecznego. Moralność kobiety przekłada się na honor całej rodziny. W tym sensie kobieta posiada w rodzinie dużą władzę, ale jest to władza obarczona jeszcze większym kosztem. Nepalka może przysporzyć rodzinie honoru, np. kiedy urodzi syna czy będąc przykładną, uległą i pracowitą żoną, matką i synową. Ale może też przynieść jej hańbę, np. kiedy nie spełnia swoich obowiązków jako gospodyni, źle się prowadzi lub padła ofiarą gwałtu. Stanowi zatem jednocześnie zagrożenie dla krewnych i ich statusu. Stąd, aby nie dopuścić do uszczerbku na honorze, należy ją kontrolować.

Tam, gdzie nie występuje tak silne przywiązanie do tych wywodzących się z hinduizmu kategorii, a więc wśród grup etnicznych wyznających buddyzm, kobiety cieszą się znacznie większą swobodą.

Od kołyski do stosu kremacyjnego życie kobiety w kulturze hinduistycznej jest ograniczane, kontrolowane i wyzyskiwane, niewolone, konsumowane i niszczone przez zatrute religią społeczeństwo, podsumował Pramod Mishra⁶⁴.

Ale dyskryminacja kobiety zaczyna się nawet wcześniej, od poczęcia, kiedy niechciany zarodek czy płód żeński jest usuwany ze względu na kulturową preferencję posiadania syna⁶⁵. Kobietobójstwo jest zjawiskiem powszechnym w Azji i także w Nepalu rozprzestrzeniło się do takich rozmiarów, iż lekarzom grozi kara za ujawnienie rodzicom płci dziecka, a aborcja na podstawie identyfikacji płci jest zabroniona⁶⁶.

W Nepalu wiele form przemocy jest nazywanych tradycją. Do początku XX w. był to zwyczaj *sati*⁶⁷, czyli obowiązek samospalenia się wdowy na stosie, na którym płonęły zwłoki jej zmarłego męża. Współcześnie są to takie praktyki jak *chhaupadi* – wspomniany już zwyczaj izolowania kobiet podczas miesiączki,

⁶³ I. Majupuria, *Nepalese Women. Status and Role...*, s. 86.

⁶⁴ P. Mishra, *Broken Egg or Live Wire?: Manu's Lies Against Hindu Women's Lives*, Studies in Nepali History and Society 1997/2 (2), s. 345–348.

⁶⁵ I. Majupuria, *Nepalese Women. Status and Role...*, s. 320.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 243.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 245–255.

aby w tym rytualnie nieczystym, jak się uważa, czasie nie kałały przestrzeni domowej⁶⁸; *kamaya* – nepalska odmiana pracy niewolniczej⁶⁹; *gufabasne* – izolowanie dziewczynek przez 12 dni w ciemnym pomieszczeniu podczas pierwszej w ich życiu miesiączki⁷⁰ i inne. W przypadku *chhaupadi* oraz *gufabasne* mamy do czynienia z naruszeniem artykułu 17 konstytucji (*poza przypadkami przewidzianymi w prawie, żadna osoba nie może być pozbawiona wolności osobistej*), a w przypadku *kamaya* także artykułu 29 mówiącego o tym, iż *nikt nie może być poddawany wyzyskowi i pracy przymusowej*⁷¹.

Na przeszkodzie przestrzegania praw człowieka stoi też bezkarność wynikająca z kultury milczenia: kobiety, które w milczeniu znoszą swój los, uważane są za wzór⁷². Wpojone im jako społecznie akceptowalne zachowania i postawy powodują, iż nie korzystają z przysługujących im praw. Na przykład z prawa do udziału we wszystkich strukturach i organach państwowych na zasadzie proporcjonalnej integracji, o czym mówi artykuł 38 obowiązującej konstytucji⁷³. W rezultacie mężczyźni znacznie przewyższają liczebnie kobiety na najwyższych stanowiskach – dla przykładu: 97% szefów samorządów lokalnych to mężczyźni⁷⁴. Jak podkreślają eksperci specjalizujący się w prawach kobiet, społeczne oczekiwania wobec kobiet i tradycyjne role, jakie mają one do spełnienia: żony, matki, gospodyni domowej, uniemożliwiają im realizowanie się w pracy poza domem, np. w dziedzinie polityki.

„Tymczasowa konstytucja z 2007 r. wprowadziła zasadę parytetu płci dla zapewnienia kobietom uczestnictwa we władzy, gwarantując im co najmniej 33% miejsc w każdym organie państwowym, i już w pierwszych wyborach do parlamentu w 2008 r. ten mechanizm się sprawdził: kobiety zdobyły 33% miejsc” – twierdzi Benu Maya Gurung z Alliance Against Trafficking in Women & Children in Nepal, AATWIN.

„Chętnych kobiet jest więcej, ale niezwykle trudno im zaistnieć. Nie mają środków na kampanię wyborczą, bo Nepalki często nie dysponują własnymi pieniędzmi. Brak im też wsparcia rodziny, zwłaszcza zgody mężów na objęcie funkcji publicznych i karierę polityczną. W porównaniu z męskimi kandydatami

⁶⁸ *The Changed Lives. Stories of Change*, Plan Nepal, Lalitpur 2010.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 14, 20.

⁷⁰ **I. Majupuria**, *Nepalese Women. Status and Role...*, s. 491.

⁷¹ https://www.constituteproject.org/constitution/Nepal_2015.pdf; stan na 6.07.2021 r.

⁷² **P. Subedi**, *Nepali Women...*, s. 123.

⁷³ https://www.constituteproject.org/constitution/Nepal_2015.pdf; stan na 8.07.2021 r.

⁷⁴ <https://asiapacific.unwomen.org/-/media/field%20office%20eseasia/docs/publications/2020/03/np-mapping-progress-on-womens-rights.pdf?la=en&vs=4936>; stan na 13.07.2021 r.

brakuje im także wykształcenia – nadal około dwukrotnie więcej mężczyzn osiągnęło poziom szkoły średniej niż kobiet, a także obycia – nie mają gdzie go nabyć, bo sfera publiczna to domena mężczyzn. A przede wszystkim brakuje im czasu na jakąkolwiek działalność poza obowiązkami domowymi. Kobiety stają więc do rywalizacji z mężczyznami z nierównej pozycji.

Uważam, że system parytetowy powinien obowiązywać tylko na początku i zostać zniesiony na rzecz merytokracji, ale na razie jest to konieczne, bo walka toczy się o prawo kobiet do szansy w tym męskim środowisku⁷⁵.

2.1.1. Wyzwania dla ochrony praw dziecka

Wiele z dyskryminacyjnych praktyk, których skutki kobiety boleśnie odczuwają w dorosłym życiu, dotyka ich już w dzieciństwie. Dlatego zasadne jest w tym miejscu uwzględnienie kwestii praw dziecka w Nepalu, tym bardziej że większość nieletnich ofiar stanowią dziewczynki. Do najbardziej powszechnych form przemocy wobec dzieci należą m.in. małżeństwa nieletnich, praca zarobkowa oraz handel dziećmi.

Prawa dzieci reguluje artykuł 39 obowiązującej konstytucji. Stanowi on m.in., iż żadne dziecko nie może być przedmiotem małżeństwa dzieci, nielegalnego handlu, porwania lub bycia zakładnikiem; nie może być też werbowane ani wykorzystywane w wojsku⁷⁶.

Narodowa strategia na rzecz walki z małżeństwami nieletnich została przyjęta zgodnie z agendą Celów Zrównoważonego Rozwoju ONZ, której ambicją jest wykorzenie tego zjawiska do 2030 r. Mocą 11 poprawki do kodeksu praw (*Country Code*) z 2002 r. podniesiono wiek obojga młodych do 18 lat w przypadku zgody rodziców na ślub i 20 lat przy jej braku⁷⁷. Mimo to małżeństwa dzieci są nadal powszechne: 37% dziewcząt wychodzi za mąż przed 18 rokiem życia, a 10% przed ukończeniem 15 lat⁷⁸. Tym samym Nepal należy do państw o najwyższym wskaźniku małżeństw nieletnich na świecie.

Zgodnie z pismami prawodawcy Manu datowanymi na II w. p.n.e., jeśli dziewczyna pozostawała niezamężna po osiągnięciu dojrzałości, oznaczało to, iż jej ojciec nie spełnił swojego obowiązku wobec córki. Parasara, mędrzec i specjalista w prawie, przepowiadał takim opiekunom niechybne piekło.

⁷⁵ Wywiad ekspercki z Benu Mayą Gurung...

⁷⁶ https://www.constituteproject.org/constitution/Nepal_2015.pdf; stan na 6.07.2021 r.

⁷⁷ <https://nepal.ohchr.org/en/resources/Documents/English/other/2009/March%2009/1.Country%20Code%20amendment.pdf>; stan na 8.02.2021 r.

⁷⁸ <https://asiapacific.unwomen.org/-/media/field%20office%20eseasia/docs/publications/2020/03/np-mapping-progress-on-womens-rights.pdf?la=en&vs=4936>; stan na 13.07.2021 r.

W XVI w. Mukundaram pisał: „Błogosławiona jest dziewczynka wydana za mąż w wieku siedmiu lat”⁷⁹.

Nakazy sprzed wieków kształtują mentalność wielu Nepalczyków do dziś. Zdaniem Shrijany Singh Yonjan odpowiada za to m.in. brak krytycznego myślenia, którego nie wpaja się w szkołach, nie jest też częścią tradycyjnego domowego wychowania⁸⁰. Zwolennikami wczesnego zamążpójścia są zarówno rodzice dziewczyny, jak i przyszli teściowie. Oddanie córki za mąż w stanie dziewiczym przekłada się na karmę rodziców, ich religijną zasługę, *dharmę*. Jest też i praktyczny wymiar tego zwyczaju: im młodsza panna młoda, tym mniejszego posagu wymagają od jej rodziców teściowie, co ma ogromne znaczenie dla ubogich rodzin. Ubóstwo jest zresztą jednym z głównych przyczyn utrzymywania się tego zjawiska, jako że wczesne wydanie córki za mąż pozwala rodzicom zredukować koszty związane z jej utrzymaniem. Z kolei rodzinie męża młody wiek synowej ułatwia ukształtowanie jej według ich gustów. Ponadto, wczesne zawarcie małżeństwa wydłuża okres płodności i zwiększa możliwość wydania liczego potomstwa, a tym samym szanse na urodzenie pożądanego syna. Jednocześnie aż pięciokrotnie zwiększa się ryzyko niepełnoletniej dziewczyny utraty życia podczas porodu niż w przypadku dwudziestokilkulatki.

Inną formą przemocy wobec dzieci są kary cielesne w szkołach. „Bicie uczniów jest na porządku dziennym, także w szkołach prywatnych, nie tylko publicznych” – mówi Renu Sharma z Nepalskiej Fundacji Kobiet (The Women’s Foundation of Nepal). „Takie są metody wychowawcze. Bije się uczniów, bo za głośno przewracają kartki podręczników albo dla zasady, aby zaznaczyć hierarchię. Nepalscy nauczyciele na co dzień nadużywają swojej władzy”⁸¹.

Dzieci padają też ofiarami handlu ludźmi. Są sprzedawane przez krewnych w celu eksploatacji seksualnej, do pracy przymusowej lub jako dawcy organów, albo werbowane z ulicy, gdzie mieszkają po ucieczce z domu. Przykrywką dla handlu dziećmi bywają też adopcje⁸².

⁷⁹ P. Subedi, *Nepali Women Rising...*

⁸⁰ Wywiad ekspercki ze Shrijaną Singh Yonjan, specjalistką w dziedzinie praw kobiet, pomysłodawczynią nagrody Celebrating Womanhood, przeprowadzony w maju 2014 r. w Kathmandu, Nepal.

⁸¹ Wywiad ekspercki z Renu Sharma, założycielką Nepalskiej Fundacji Kobiet (The Women’s Foundation of Nepal), listopad 2019 r., siedziba Fundacji, Kathmandu, Nepal.

⁸² Wywiad ekspercki z Benu Mayą Gurung... Więcej na temat form przemocy wspomnianych w tym paragrafie w następujących źródłach: <https://www.state.gov/reports/2020-trafficking-in-persons-report/nepal/>, <https://plan-uk.org/file/plan-trafficking-report-nepal-v3pdf/download?token=TkBnPz5O>, <https://www.abc.net.au/news/2020-03-03/nepal-paper-orphans-how-australians-s>

Dzieci były również wykorzystywane podczas konfliktu zbrojnego, trwającej dekadę wojny domowej. Maoiści zrekrutowali do swojej armii kilka tysięcy nieletnich, którzy służyli jako kurierzy, zwiadowcy, tragarze, a także jako żywe tarcze. W momencie zawieszenia broni w 2006 r. zidentyfikowano trzy tysiące nieletnich żołnierzy, chłopców oraz dziewczynek⁸³.

2.2. Wyzwania dla ochrony praw „niedotykalnych”

Społeczeństwo nepalskie jest hierarchiczne, zatem z zasady neguje równość wszystkich obywateli wobec prawa. Obowiązuje tam system kastowy – choć po jego zdelegalizowaniu w 1963 r. już nieformalnie – a z nim zinstytucjonalizowane społeczne wykluczenie. Społeczność dalitów, tzw. niedotykalnych, jest kolejnym przykładem łamania praw człowieka w imię tradycji. Ich pozycja w społeczeństwie jest dziedziczona, a wywodzi się z systemu kastowego i podziału ról, który narzucił.

System kastowy formalnie wprowadził w Nepalu król Jayasthi Malla, a jego zasięg był zrazu ograniczony do doliny Katmandu. Od 1854 r., mocą kodeksu praw Muluki Ain, zaczął obowiązywać w całym kraju⁸⁴. Kodeks cywilny z 1963 r. zniósł dyskryminację kastową i niedotykalność, jednocześnie uznawał je za uzasadnione, jeśli wynikały z praktyk religijnych, kulturowych czy zwyczajowych⁸⁵. Ponadto nie przewidywał kar za dyskryminowanie dalitów. Dopiero kolejne konstytucje, począwszy od tej z 1990 r., nie tylko gwarantowały równość wszystkich obywateli wobec prawa, ale przewidywały kary za dyskryminację na tle kastowym⁸⁶.

Preambuła do konstytucji z 2015 r. mówi o wielokastowym Nepalu oraz o położeniu kresu dyskryminacji związanej m.in. z kastą⁸⁷. Zgodnie z jej artykułem 16 każdy człowiek ma prawo do godnego życia⁸⁸, a w myśl artykułu 24 żadna osoba nie może być dyskryminowana w jakimkolwiek miejscu, czy to prywatnym, czy publicznym ze względu m.in. na kastę⁸⁹.

upport-illegal-orphanages/11953080?nw=0, <http://103.69.125.248:8080/jspui/bitstream/123456789/165/2/Uttam%20Phd%20thesis%20.pdf>

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ **M. Subedi**, *Caste System: Theories and Practices in Nepal*, Himalayan Journal of Sociology & Anthropology 2010/4, s. 152.

⁸⁵ **Aahuti**, *Varna System and Class Struggle...*, s. 163.

⁸⁶ **J. Pfaff-Czarnecka, K. Stokke, M.D. Manandhar** (red.), *Identity and Society. Social Exclusion and Inclusion in Nepal*, Mandala Book Point, Kathmandu 2009, s. 45.

⁸⁷ https://www.constituteproject.org/constitution/Nepal_2015.pdf; stan na 6.07.2021 r.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ *Ibidem*.

Artykuł 40 z kolei dotyczy ściśle praw dalitów i postuluje stosowanie wobec nich polityki pozytywnej dyskryminacji, obejmującej m.in. nadanie ziemi bezrolnym dalitom, zapewnienie im mieszkania, bezpłatnej edukacji oraz stypendiów⁹⁰, aby zrekompensować dotychczasowe systemowe wykluczenie tejże społeczności. Międzynarodowa Sieć Solidarności Dalitów (International Dalit Solidarity Network) przyznaje, iż prawa istnieją, problemem jest natomiast ich implementacja. IDSN wskazuje na brak woli ze strony rządzących i jako przykład podaje Narodową Komisję Dalitów, organ konstytucyjny, który został wprowadzono, jednak przez ostatnie cztery lata nie powołano do niej komisarzy⁹¹.

To dlatego z praktykami dyskryminującymi członków tej grupy mamy do czynienia do dziś. Należą do nich np. zakaz wstępu do wielu świątyń, barów i restauracji, korzystania z tych samych źródeł wody co reszta danej społeczności; odmawia się im wynajmu pokoju czy mieszkania i na wiele innych uwłaczających godności sposobów przypomina się im na co dzień o ich niskim statusie społecznym⁹². Łącznie zidentyfikowano w Nepalu dwieście pięć typów praktyk dyskryminacyjnych na tle kastowym⁹³.

Z powodu podziału na rytualnie czystych oraz nieczystych kilka milionów dalitów, czyli 13% społeczeństwa⁹⁴, cierpi z powodu wykluczenia. W konsekwencji systemowej opresji jest to dziś najgorzej wykształcona społeczność: średnia krajowa, jeśli chodzi o piśmienność, wynosi 65,9%, zaś w przypadku dalitów to 52,4%⁹⁵. Ale w obrębie tej społeczności, w zależności od regionu, różnice te są spore, a najniższy odsetek zanotowano na południu kraju, gdzie zaledwie 34,6% dalitów jest piśmiennych⁹⁶. Nie dziwi zatem ich niski udział w życiu publicznym kraju i formalnym rynku pracy. W środowisku prawniczym, wydawniczym, dziennikarskim, w szkolnictwie wyższym czy administracji państwowej ich obecność jest śladowa. W niektórych nie ma ich wcale⁹⁷. Podobnie na tle reszty populacji wypadają, jeśli chodzi o inne kluczowe

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ <https://idsn.org/wp-content/uploads/2021/01/UPR-Report-Fact-sheet-DNF-Nepal-1.pdf>; stan na 13.07.2021 r.

⁹² **Aahuti**, *Varna System and Class Struggle...*, s. 90.

⁹³ **J. Pfaff-Czarnecka, K. Stokke, M.D. Manandhar** (red.), *Identity and Society...*, s. 48.

⁹⁴ **P. Sharma**, *Some Aspects of Nepal's Social Demography. Census 2011 Update*, Himal Books, Kathmandu 2014, s. 27.

⁹⁵ *Ibidem*, s. 53.

⁹⁶ *Ibidem*, s. 52.

⁹⁷ *Ibidem*, s. 89; **J. Pfaff-Czarnecka, K. Stokke, M.D. Manandhar** (red.), *Identity and Society...*, s. 60.

wskaźniki: średnią długość życia (najniższa), wskaźnik ubóstwa, niedożywienia oraz umieralności dzieci⁹⁸ i matek przy porodzie (najwyższe)⁹⁹.

„Kondycja ‘niedotykalnej’ była piętnem od dzieciństwa, razem z piętnem bycia kobietą. W szkole nikt nie chciał się ze mną bawić i jako ‘nieczysta’ musiałam jadać oddzielnie. Jeśli jakieś dziecko mnie dotknęło, stawało się ‘nieczyste’ i aby mogło przekroczyć próg własnego domu, musiało przejść rytuał pu-ryfikacyjny” – wspomina Durga Sob, założycielka Feministycznej Organizacji Dalitek (Feminist Dalit Organization). „Dziś, jako dorosła osoba, wykształcona aktywistka, nadal borykam się z dyskryminacją, zmienił się jedynie rodzaj problemów. Teraz np. jest to odmowa przez właściciela lokum wynajęcia go naszej organizacji na siedzibę czy unikanie bliskiego kontaktu ze mną przez innych uczestników podczas różnych konferencji”¹⁰⁰.

2.3. Wyzwania dla przestrzegania praw marginalizowanych grup etnicznych

Z etnicznego punktu widzenia Nepal stanowi bogatą mozaikę społeczności, które posługują się własnymi językami i kultywują swoje zwyczaje oraz tradycje. Hasło „jedności w różnorodności”, czyli pokojowego współistnienia wszystkich grup w obrębie jednego narodu, jest w tym kraju promowane od czasów ruchu ludowego z 1990 r., a prawo do manifestowania ich unikalnej kulturowej tożsamości jest chronione w konstytucji z 2015 r. m.in. w preambule, w artykule 24 (zakaz dyskryminacji na tle etnicznym) oraz 18 (*Państwo nie może dyskryminować obywateli ze względu na pochodzenie, religię, rasę, kastę, plemię, pleć, sytuację ekonomiczną, język lub region geograficzny czy ideologię*)¹⁰¹.

W rzeczywistości jednak to najwyższe kasty, bramini oraz czetri, dominują we wszystkich sferach życia publicznego: polityce, administracji, sądownictwie, mediach, biznesie, szkolnictwie¹⁰², mimo iż łącznie stanowią mniej niż 30% populacji¹⁰³.

Grupy etniczne pochodzenia mongolskiego, zwane tu *janajati*, uważają się za rdzennych Nepalczyków, w przeciwieństwie do indoaryjskich kast, braminów

⁹⁸ J. Pfaff-Czarnecka, K. Stokke, M.D. Manandhar (red.), *Identity and Society...*, s. 49.

⁹⁹ Aahuti, *Varna System and Class Struggle...*, s. 172.

¹⁰⁰ Wywiad ekspercki z Durgą Sob, założycielką Feminist Dalit Organization (Feministyczna Organizacja Dalitek), listopad 2019 r., siedziba FDO, Patan, Nepal.

¹⁰¹ https://www.constituteproject.org/constitution/Nepal_2015.pdf; stan na 6.07.2021 r.

¹⁰² K.M. Dixit, *Peace Politics of Nepal. An Opinion from Within*, Himal Books, Kathmandu 2011, s. 119.

¹⁰³ P. Sharma, *Some Aspects of Nepal's Social Demography. Census 2011 Update*, Himal Books, Kathmandu 2014, s. 19.

i czetri, które napłynęły na tereny dzisiejszego Nepalu z Indii później i przejęły nad nimi kontrolę i którym odmawiają statusu autochtonicznego. Najwyższe kasty kwestionują tę interpretację, uważając się za autochtoniczne w równym stopniu co pozostali i traktują wszelkie próby reform za atak na ich uprzywilejowaną od wieków pozycję, którą nie chcą się dzielić. Ich hegemonię najlepiej widać w administracji państwowej, gdzie jeszcze niedawno stanowili ponad 90% zatrudnionych¹⁰⁴. Główne klany najwyższych kast: Thapa (czetri), Basnet (czetri) oraz Pandey (bramin), dla których tradycyjny podział kastowy zarezerwował rolę zarządzania i administrowania krajem, rywalizowały między sobą na przestrzeni wieków o pozycje w państwowych urzędach. Zgodnie z raportem Human Rights Watch z 2020 r. rządowa Komisja Służby Publicznej, łamiąc procedury zatrudniania, starała się podważyć konstytucyjnie zagwarantowane społecznościom mniejszościowym miejsca na stanowiskach służby cywilnej¹⁰⁵.

Dyskryminację wobec mniejszości kastowych i etnicznych obnażają także następujące fakty: są one bardziej niż inne społeczności narażone na nadużycia, w tym nadmierne użycie siły przez policję oraz tortury w areszcie policyjnym. Przestępstwa takie jak przemoc seksualna przeciwko członkom mniejszościowych grup etnicznych często nie są zgłaszane ani badane¹⁰⁶, wbrew artykułowi 18 (1) konstytucji, w myśl którego nikomu nie można odmówić równej ochrony prawnej¹⁰⁷.

Marginalizowane w rezultacie wielowymiarowej dyskryminacji grupy zaczęły domagać się rozpoznania ich odrębności kulturowej, językowej i religijnej, poszanowania ich praw oraz udziału w życiu publicznym. Podjęły walkę o integracyjną politykę państwa, której śladem są m.in. wspomniane zapisy w konstytucjach, począwszy od tej z 1990 r.

Przedstawione w sekcjach 2.1., 2.1.1., 2.2. oraz 2.3. tego artykułu przykłady są świadectwem sprzeczności kulturowanych w Nepalu tradycji z prawami człowieka oraz tego, iż w zbiorowej świadomości Nepalczyków lokalne wartości, normy kulturowe, obyczaje, tradycje i nakazy religijne, zwłaszcza te wywodzące się z hinduizmu, są nadrzędne wobec praw człowieka. Z tego powodu przestrzeganie tychże praw pozostaje w tym kraju sporym wyzwaniem.

¹⁰⁴ <http://www.psc.gov.np>; stan na 18.01.2021 r.; **K.M. Dixit**, *Bahun and the Nepali State*, *Nepali Times* 19–25.10.2001 r.

¹⁰⁵ <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/nepal#>; stan na 10.07.2021 r.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ https://www.constituteproject.org/constitution/Nepal_2015.pdf; stan na 10.07.2021 r.

2.4. Instytucjonalne braki ochrony praw człowieka w Nepalu

Drugą grupą przyczyn braku ochrony praw człowieka w Nepalu są przyczyny instytucjonalne. Nepal jest przez ekspertów i komentatorów etykietowany najczęściej jako państwo dysfunkcyjne, które charakteryzują m.in. bezprawie oraz fasadowość instytucji demokratycznych.

W 2013 r. sędzia Sądu Najwyższego, Khil Raj Regmi, objął urząd premiera, nie rezygnując z posady sędziego, wbrew formalnie obowiązującej zasadzie trójpodziału władzy. Z kolei w maju 2021 r. premier Khadga Prasad Oli rozwiązał Izbę Reprezentantów, co stanowiło przekroczenie władzy wykonawczej¹⁰⁸.

Jak wszystkie dziedziny życia w Nepalu, także prawa człowieka są silnie upolitycznione¹⁰⁹. Partie polityczne interweniują w toczące się sprawy sądowe, chroniąc własne interesy, bądź blokują przyjęcie niedogodnych przepisów. Nepal nie ratyfikował jak dotąd Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego¹¹⁰, gdyż politycy obu stron wojny domowej, która zakończyła się w 2006 r., rebelianci i rządowe siły bezpieczeństwa, dziś politycy głównego nurtu, dopuszczali się przestępstw na przeciwnikach oraz na cywilach i obawiają się, że zostaliby pociągnięci do odpowiedzialności. Nadal nie rozliczono więc tego okresu, mimo iż było to jednym z postanowień pokojowych¹¹¹.

Komisję Prawdy i Pojednania (Truth and Reconciliation Commission, TRC) oraz Komisję Śledczą ds. Osób Przymusowo Zaginionych (Commission of Investigation on Enforced Disappeared Persons, CIEDP) powołano dopiero w 2015 r. TRC zarejestrowała 58 052 skarg dotyczących nadużyć, w tym zarzutów wobec osób wyższych rangą, podczas gdy CIEDP zarejestrowała ponad 3200 przypadków osób, które pozostają „zaginione”. Jednakże żadna z komisji nie zakończyła ani jednego dochodzenia przed wygaśnięciem mandatów komisarzy w 2019 r.¹¹²

Innym przykładem sprzecznych z prawami człowieka przepisów, związanych z okresem wojny domowej była ustawa o kontroli i karaniu działalności terrorystycznej i destrukcyjnej (Terrorist and Destructive Activities Control and

¹⁰⁸ W lipcu 2021 r. Sąd Najwyższy przywrócił Sejm, uznając decyzję premiera za niezgodną z konstytucją. Źródło: wywiad ekspercki z adwokatem w Sądzie Najwyższym, Om Prakashem Aryalem, przeprowadzony w lipcu 2021 za pośrednictwem telekonferencji.

¹⁰⁹ P. Subedi, *Nepali Women...*, s. 53.

¹¹⁰ *Ibidem*, s. 49.

¹¹¹ https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/NP_061122_Comprehensive%20Peace%20Agreement%20between%20the%20Government%20and%20the%20CPN%20%28Maoist%29.pdf; stan na 4.02.2021 r.

¹¹² <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/nepal#>; stan na 13.07.2021 r.

Punishment Act)¹¹³ z 2002 r., która nadawała prawo rządowym siłom bezpieczeństwa aresztowania bez nakazu i zatrzymania podejrzanych (rebeliantów maoistowskich lub sprzyjających im cywilów) do 90 dni.

Ale także w czasach pokoju tortury pozostają jedną z głównych metod stosowanych przez nepalską policję wobec zatrzymanych w celu wymuszenia zeznań¹¹⁴. Dzieje się tak, mimo iż Nepal jest sygnatariuszem Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur¹¹⁵.

Do politycznych barier w przestrzeganiu praw człowieka należy także decyzja nepalskiego rządu o nieprzedłużeniu mandatu Biuru Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Praw Człowieka, który w jej wyniku formalnie zakończył działalność w Nepalu 31 marca 2012 r.¹¹⁶

W 2019 r. rząd zaproponował nowe prawo odbierające niezależność Krajowej Komisji Praw Człowieka przez przyznanie prokuratorowi generalnemu uprawnienia decydowania o tym, które sprawy trafią do sądu. Z kolei Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przygotowało projekt ustawy, która daje rządowi uprawnienia do monitorowania i kontrolowania działalności wszystkich krajowych i międzynarodowych organizacji w Nepalu. obrońcy praw człowieka wyrazili obawę, że uprawnienia te zostaną wykorzystane do nękania aktywistów i blokowania dostępu do zagranicznych źródeł finansowania prac na rzecz praw człowieka¹¹⁷.

Rok 2019 przyniósł również uchwalenie serii aktów prawnych ograniczających fundamentalne wolności obywatelskie: wolność opinii oraz wypowiedzi¹¹⁸, co jest sprzeczne z artykułem 17 konstytucji¹¹⁹. Ustanowiono też kontrolowaną przez rząd radę ds. mediów, która sankcjonuje dziennikarzy i wydawców za publikacje stawiające polityków w złym świetle¹²⁰.

Bezprawie na najwyższych szczeblach w Nepalu ułatwia fakt, iż z instytucji powołanych do pociągania rządzących do odpowiedzialności z premedytacją czyni się inwalidów, zwlekając z nominacjami na ich kierownicze stanowiska: Komisja ds. Służby Publicznej operowała bez przełożonego przez pięć lat, zaś

¹¹³ *Nepal in Crisis – Justice Caught in the Cross-fire*, IBA Report on Nepal, International Bar Association, London 2002, www.ibanet.org; stan na 3.02.2021 r.

¹¹⁴ <https://2009-2017.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2015/sca/252971.htm>; stan na 28.01.2021 r.

¹¹⁵ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=122&Lang=EN; stan na 28.01.2021 r.

¹¹⁶ <https://www.ohchr.org/EN/Countries/AsiaRegion/Pages/NPIndex.aspx>; stan na 29.01.2021 r.

¹¹⁷ <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/nepal#>; stan na 13.07.2021 r.

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ https://www.constituteproject.org/constitution/Nepal_2015.pdf; stan na 12.07.2021 r.

¹²⁰ <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/nepal#>; stan na 13.07.2021 r.

Biuro Audytora Generalnego oraz Komisja ds. Ścigania Nadużycia Władzy przez siedem lat. Stosunek polityków względem powołanych do monitorowania ich działań instytucji jest lekceważący lub wręcz wrogi. Zdarzało się, że czołowi liderzy polityczni wezwani przez Komisję ds. Ścigania Nadużycia Władzy na przesłuchanie w odpowiedzi organizowali demonstracje wymierzone przeciwko tejże Komisji. Politycy najwyższych szczebli nieraz w publicznych wypowiedziach twierdzili także, iż rząd nie ma obowiązku stosowania się do zaleceń Narodowej Komisji Praw Człowieka, bo gabinetem kieruje polityka, a nie prawa człowieka.

Od 1951 do 2015 r. powołano w Nepalu czterdzieści cztery gabinety – nie licząc przypadków, kiedy królowie sprawowali bezpośrednie rządy, obejmując stanowisko premiera. Oznacza to niecałe półtora roku na gabinet. W ciągu 10 lat, 1990–2000, urząd sprawowało 11 premierów¹²¹, a w ostatnich 67 latach uchwalono 7 konstytucji¹²². Brak stabilności politycznej, którą ilustrują te dane, znacznie utrudnia przestrzeganie prawa, w tym praw człowieka. *Jesteśmy krajem wielu gabinetów, ale państwem bezrządu. Ustanowiliśmy wiele przepisów, ale nasz system prawny czyni łatwym życie kryminalistów, a utrudnia je tym, którzy chcą prawo przestrzegać* – zauważył autor, Sumit Sharma¹²³.

Inną przeszkodą w przestrzeganiu praw człowieka jest utrudniony dostęp Nepalczyków do systemu i możliwość skorzystania z przysługujących im praw. Odpowiada za to wiele czynników, począwszy od niskiego poziomu świadomości obywateli w kwestii ich praw, poprzez zaporowe koszty sądowe, brak infrastruktury drogowej, a także silne scentralizowanie administracji krajowej w stolicy, przez co wielu obywateli z odległych od Katmandu zakątków kraju pozostaje poza formalnym systemem sprawiedliwości. Konstytucja z 2015 r. stworzyła podstawę do zwiększenia autonomii regionów w ramach federalizmu, ale wprowadzanie go w życie to żmudny proces i na jego rezultaty trzeba jeszcze poczekać¹²⁴.

¹²¹ S. Shakya, *Unleashing the Vajra. Nepal's Journey Between India and China*, Penguin Random House India 2019, s. 81.

¹²² *Ibidem*, s. 118.

¹²³ S. Sharma Sameer, *Unfinished Journey. The Story of a Nation*, Adroit Publishers, 2010.

¹²⁴ S. Shakya, *Unleashing the Vajra. Nepal's Journey...*, s. 122.

3. Wnioski i rekomendacje

Sytuacja panująca w Nepalu pokazuje, iż istnienie odpowiedniego aparatu prawnego, narzędzi w postaci przepisów i organów kontroli nie gwarantuje przestrzegania praw człowieka. Powodem tego jest fakt, iż lokalne wartości, normy kulturowe, tradycje, nakazy religijne oraz obyczaje pozostają nadrzędne wobec tych praw.

Patriarchalne wartości i zwyczaje, wywodzące się głównie z hinduizmu, uniemożliwiają kobietom egzekwowanie przysługujących im praw, zaś tradycje i przekonania sprzed kilku tysięcy lat nadal wykluczają całe grupy społeczne, odmawiając im prawa do godności i pełnego uczestnictwa w życiu publicznym. Ponadto, brak woli politycznej i niesprawne instytucje pogłębiają trudności związane z przestrzeganiem praw człowieka w tym kraju.

Poniżej zebrane zostały rekomendacje odnośnie do sposobów zwiększenia ochrony praw człowieka w Nepalu: część z nich została sformułowana przez autorkę niniejszego opracowania¹²⁵, pozostałe wystosowały organizacje międzynarodowe. Są one skierowane zarówno do rządu federalnego i samorządów lokalnych, jak i pozostałych interesariuszy – organizacji pożytku publicznego oraz niezrzeszonych obywateli:

- Edukacja obywateli w zakresie praw człowieka.
- Wyszkolona, kompetentna i monitorowana biurokracja – urzędnicy stosujący się do litery prawa, nieulegający ideologicznym uprzedzeniom.
- Zwiększenie zatrudnienia kobiet w administracji państwowej.
- Sprawne i niezależne od politycznych wpływów instytucje, takie jak Komisja ds. Ścigania Nadużycia Władzy (Commission for Investigation of Abuse of Authority), to praworządne państwo, w ramach którego przestrzeganie prawa, w tym praw człowieka, staje się łatwiejsze.
- Zwiększenie reprezentacji w życiu publicznym przedstawicieli wszystkich kast i grup etnicznych.
- Wspieranie aktywistów walczących przeciwko łamaniu praw człowieka.
- Zwiększenie udziału Nepalek w rynku pracy. Badania wykazały, iż ze wzrostem zaangażowania kobiet w pracę poza domem zmniejsza się przemoc wobec nich¹²⁶.
- Zmiany w języku, który tworzy fakty i kształtuje rzeczywistość. Przykładem termin „niezameżna”, którego od 2002 r., staraniem organizacji

¹²⁵ Osiem pierwszych rekomendacji pochodzi od autorki niniejszego artykułu.

¹²⁶ P. Subedi, *Nepali Women...*, s. 89.

Women for Human Rights Single Women Group, zaczęto używać zamiast „wdowa”, słowa o silnie pejoratywnej konotacji. Był to jeden z serii kroków w kierunku ochrony kobiet przed stygmatyzacją i wykluczeniem, na które skazuje je status wdowy w Nepalu¹²⁷.

- Dalsze wzmacnianie instytucji zajmujących się prawami człowieka, w tym Krajowej Komisji Praw Człowieka¹²⁸.
- Prowadzenie kampanii świadomości społecznej w celu wyeliminowania dyskryminacji opartej na hierarchiach rasowych lub kastowych i zapewnienie, aby programy nauczania nie propagowały tych hierarchii¹²⁹.
- Zapewnienie prawa do wolności wypowiedzi oraz zagwarantowanie bezpiecznego i sprzyjającego środowiska dla dziennikarzy i obrońców praw człowieka¹³⁰.
- Wprowadzenie w życie ustawy o dyskryminacji kastowej i niedotykalności z 2011 r., zwiększenie kary więzienia do dziesięciu lat i 1 000 000 rupii lub obu, a także zapewnienie ponoszenia ciężaru odszkodowania dla ofiar przez państwo¹³¹.
- Ustanowienie polityki „zerowej tolerancji” wobec spraw dotyczących dyskryminacji kastowej i niedotykalności oraz zapewnienie bezstronnego dochodzenia i prawa do sprawiedliwego procesu¹³².
- Wyznaczenie członków Krajowej Komisji Dalitów i zapewnienie jej odpowiednich zasobów do prowadzenia działalności¹³³.

Bibliografia

Akty prawne

Konstytucja Nepalu z 1962 r., <https://constitutionnet.org/sites/default/files/Constitution%201962.pdf>

Konstytucja Nepalu z 1990 r., https://constitutionnet.org/sites/default/files/1990_constitution_english.pdf

Konstytucja Nepalu z 2015 r., https://www.constituteproject.org/constitution/Nepal_2015.pdf

Konstytucja Tymczasowa z 2007 r., <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/np/np006en.pdf>

¹²⁷ I. Majupuria, *Nepalese Women. Status and Role...*, s. 355.

¹²⁸ Rada Praw Człowieka ONZ, okresowy przegląd, styczeń 2021 r., wybrane przykładowe rekomendacje.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ Międzynarodowa Sieć Solidarności Dalitów (International Dalit Solidarity Network), okresowy przegląd, 2021 r., wybrane przykładowe rekomendacje dotyczące dyskryminacji kastowej.

¹³² *Ibidem*.

¹³³ *Ibidem*.

- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, <https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/Miedzynarodowy-Pakt-Praw-gosp-spol-kult.pdf>
- Konwencja o Prawach Dziecka, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19911200526/O/D19910526.pdf>
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/Miedzynarodowy_Pakt_Praw_Obywatelskich_i_Politycznych.pdf
- 11 poprawka do kodeksu praw (Country Code) dotycząca praw kobiet, <https://nepal.ohchr.org/en/resources/Documents/English/other/2009/March%2009/1.Country%20Code%20amendment.pdf>
- Przepisy dotyczące obywatelstwa, <http://www.lawcommission.gov.np/en/wp-content/uploads/2018/09/nepal-citizenship-rules-2063-2006.pdf>
- Postanowienia pokojowe kończące wojnę domową, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/NP_061122_Comprehensive%20Peace%20Agreement%20between%20the%20Government%20and%20the%20CPN%20%28Maoist%29.pdf

Opracowania

- Aahuti**, *Varna System and Class Struggle in Nepal*, SAMATA Foundation, Lalitpur 2014.
- Bista B.D.**, *Fatalism and Development: Nepal's Struggle for Modernization*, Orient Longman, Kolkata 1991.
- Bennett L.**, *Dangerous Wives and Sacred Sisters: Social and Symbolic Roles of High-caste Women in Nepal*, Columbia University Press, New York 1982.
- Cameron M.M.**, *On the Edge of the Auspicious. Gender and Caste in Nepal*, Mandala Publications, Kathmandu 2005.
- The Changed Lives. Stories of Change*, Plan Nepal, Lalitpur 2010.
- Dixit K.M.**, *Bahun and the Nepali State*, Nepali Times, 19–25.10.2001.
- Dixit K.M.**, *Peace Politics of Nepal. An Opinion from Within*, Himal Books, Kathmandu 2011.
- Lawoti M., Guneratne A.** (red.), *Ethnicity, Inequality, and Politics in Nepal*, Himal Books, Kathmandu 2010.
- Majupuria I.**, *Nepalese Women. Status and Role. Gender Approach*, Rohit Kumar, Kathmandu 2007.
- Mishra P.**, *Broken Egg or Live Wire?: Manu's Lies Against Hindu Women's Lives*, Studies in Nepali History and Society 1997/2 (2), s. 345–348.
- Panday N.N.**, *New Nepal. The Fault Lines*, SAGE Publications, India 2010.
- Pfaff-Czarnecka J., Stokke K., Manandhar M.D.** (red.), *Identity and Society. Social Exclusion and Inclusion in Nepal*, Mandala Book Point, Kathmandu 2009.
- Sameer S.S.**, *Unfinished Journey. The Story of a Nation*, Adroit Publishers, 2010.
- Shakya M.**, *Death of an Industry. The Cultural Politics of Garment Manufacturing during the Maoist Revolution in Nepal*, Cambridge University Press, Cambridge 2018.
- Shakya S.**, *Unleashing Nepal*, Penguin Random House India, 2009.
- Shakya S.**, *Unleashing the Vajra. Nepal's Journey Between India and China*, Penguin Random House India, 2019.
- Sharma P.**, *Some Aspects of Nepal's Social Demography. Census 2011 Update*, Himal Books, Kathmandu 2014.

Subedi M., *Caste System: Theories and Practices in Nepal*, Himalayan Journal of Sociology & Anthropology 2010/4, s. 152.

Subedi P., *Nepali Women at the Crossroads*, P. Subedi, T. Subedi, Kathmandu 2010.

Subedi P., *Nepali Women Rising*, Prativa Subedi, Kathmandu 1997.

Strony internetowe

Dane Banku Światowego dotyczące średniej długości życia w Nepalu, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?locations=NP>

Dane nt. niedożywienia wśród dzieci w Nepalu, <https://thehimalayantimes.com/nepal/malnutrition-afflicts-girls-boys>

Dodatkowe źródła dotyczące różnych form przemocy wobec dzieci, m.in. Handel dziećmi, nielegalne adopcje i inne, <http://103.69.125.248:8080/jspui/bitstream/123456789/165/2/Uttam%20Phd%20thesis%20.pdf>; <https://plan-uk.org/file/plan-trafficking-report-nepal-v3pdf/download?token=TKBnPz5O>; <https://www.abc.net.au/news/2020-03-03/nepal-paper-orphans-how-australians-support-illegal-orphanages/11953080?nw=0>; <https://www.state.gov/reports/2020-trafficking-in-persons-report/nepal/>

Global Gender Gap Report 2020-Nepal, World Economic Forum, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/WEF_GGGR_2020.pdf

https://www.business-standard.com/article/international/bidya-devi-bhandari-issues-ordinance-to-amend-nepali-citizenship-act-121052400160_1.html,

Human Rights Watch, World Report 2020, Nepal, <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/nepal#>

Mapping Progress on Women's Rights in Nepal. UN Women, 2020, <https://asiapacific.unwomen.org/-/media/field%20office%20eseasia/docs/publications/2020/03/np-mapping-progress-on-womens-rights.pdf?la=en&vs=4936>

Międzynarodowa Sieć Solidarności Dalitów (International Dalit Solidarity Network). Okresowy przegląd, dotyczący dyskryminacji kastowej, 2021 r. (Nepal Universal Periodic Review 2021 on caste discrimination), <https://idsn.org/wp-content/uploads/2021/01/UPR-Report-Fact-sheet-DNF-Nepal-1.pdf>

Nepal in Crisis: Justice Caught in the Cross-fire, IBA Report on Nepal, International Bar Association, London 2002: www.ibanet.org

Public Service Commission, <http://www.psc.gov.np>

Rada Praw Człowieka ONZ (United Nations Human Rights Council), Okresowy przegląd, styczeń 2021 r., Nepal, <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/UPR/Pages/NPIndex.aspx>

Raport krajowy na temat praw człowieka (2015 Country Reports on Human Rights Practices), <https://2009-2017.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2015/sca/252971.htm>

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner, <https://www.ohchr.org/EN/Countries/AsiaRegion/Pages/NPIndex.aspx>

United Nations Human Rights Treaty Bodies, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=122&Lang=EN

Edyta STĘPCZAK

KEY CHALLENGES TO THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN NEPAL WITH SPECIAL CONSIDERATION TO WOMEN'S RIGHTS, CHILDREN'S RIGHTS, THE RIGHTS OF "UNTOUCHABLES" AS WELL AS MARGINALIZED ETHNIC GROUPS

Abstract

Background: Nepal is an example of a country where, despite the existence of a legal apparatus, tools in form of provisions on the protection of human rights as well as constitutional bodies controlling these rights, their observance remains a considerable challenge. The reasons behind it have not been sufficiently explored till date.

Research purpose: The purpose of this article is to identify the causes of the weakness of the protection of human rights in Nepal.

Methods: The data was obtained through the use of methods and techniques such as literature studies, content analysis, and in-depth interviews conducted in Nepal with human rights lawyers, employees of non-governmental human rights organizations and prominent activists, during field research as part of a research grant.

Conclusions: The prime reason why the existence of an appropriate legal apparatus does not guarantee the observance of human rights in Nepal is the fact that in the collective consciousness of the Nepalis the local values, cultural and religious norms, traditions and customs, many of them conflicting with human rights, take precedence over those rights.

Patriarchal values and customs rooted in Hinduism essentially prevent women from exercising their rights, while several thousand-year-old traditions and beliefs keep excluding entire sections of the society, denying them their dignity and right to full participation in public life. Furthermore, the lack of political will and inefficient institutions make it even more difficult to observe human rights.

Among the recommendations made on how to increase the protection of human rights in Nepal are: training State employees in observing the laws; increasing the employment of women in the administration; increasing the representation in public life of members of all castes and ethnic groups; supporting activists fighting against human rights violations in the name of tradition or for political reasons.

Keywords: human rights, Nepal, caste system, ethnic minorities, women's rights, children's rights.